

1789 FRANSIZ İHTİLALİ FİKİRLERİ VE OSMANLI DEVLETİ'NİN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA YAYILMASI VE BALKANLARDAKİ İSYANLAR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÜNDÜZ*

ÖZET

Yaptığımız bu çalışmada 1789 Fransız İhtilali hakkında kısa bir bilgi verilerek Osmanlı İmparatorluğunda milliyetçilik fikirlerini etkisi üzerinde durulmuştur. Milliyetçilik fikirlerinden etkilenen Balkanlı kavimlerden özellikle Sırp ve Yunanlıların yapmış oldukları isyanlar ve bu isyanlarda Avrupalı diğer devletlerin etkilerinden bahsedilerek sonuçta Sırların özerklik, Yunanlıların ise bağımsızlık kazandıkları ortaya konularak Sırp ve Yunan isyanları arasındaki farklılıklar da değerlendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Fransız İhtilali, milliyetçilik, Osmanlı, Balkanlar, Sırp, Yunan, bağımsızlık, özerklik.

1- Fransız İhtilali

Fransız İhtilali, III. Selim'in tahta çıkmış olduğu sıralarda 1789 yılında patlak verdi. Fransız İhtilali'nin ortaya çıkışında sosyal, malî, fikrî sebepler gibi iç sebepler etkili olmakla beraber Amerika'da ve İngiltere'de meydana gelen değişimler de etkili olmuştur. Bununla birlikte Fransa'da o dönemin yönetiminden kaynaklanan etkilerinde var olduğu bilinmektedir. Örneğin; "Kral XVI. Lui'nin aczi, ihtilalin vuku-

* Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Öğretim Üyesi.

unda amil olmuştu"¹. İhtilal kısa bir süre içerisinde krallık müessesine karşı tavır olarak ve dönemin kral ve kraliçesinin başları giyotinle kesilmiştir.

Bu zaman zarfına kadar Avrupalı devletler, ihtilalin bir iç mesele olduğunu düşünmüşler, Fransa'nın bu ihtilalden zararlı çıkacağını hesap etmişlerdir. Ancak krallın başı kesilince Avrupa devletleri telaşa kapılmışlardır. Çünkü XVIII. yüzyılın siyasi yapısına göre, kralların Allah tarafından milletleri idare etmeye memur kimseler oldukları fikri üzerine kurulmuştu. İhtilal, ise krallık müessesini yıkmış, milletlerin kendi kendilerini idare etmeleri fikrini yaymıştı. Bu durum çeşitli milletlerden oluşmuş olan devletleri tedirgin etmeye başlamıştır. İhtilalin sonunda Napolyon birinci konsül oldu ve imparatorluğunu ilan etti.

Napolyon'un, Prusya ve Rusya ülkelerini mağlup etmesi Avrupa'da genel bir korku oluşturmuş, Avrupa devletleri statükoyu muhafaza etmek amacıyla Fransa'ya karşı ittifaklar oluşturmaya ve Fransız düşmanı olmaya başlamışlardı. Bu oluşturulan ittifak devletleri **Viyana Kongresi**'ni toplamışlar ve bu kongreye Osmanlı hariç güçlü büyüklü bütün Avrupa devletleri katılmışlardır. Çünkü bu devirde Osmanlı'nın kendisini doğrudan ilgilendiren içindeki buhranlara daha önem vermesi sebep olduğu gibi ayrıca Avrupalı devletlerin davet etmemesi etkili olmuştur.

"Fransa ihtilali ilerleyip ihtilalcilerin Bastil Hapishanesi'ni zaptettikleri haberi İstanbul'a gelince bazıları başlarına üç renkli kokart takarak şenlik yapmışlardı"². Fransa'da krallığın kaldırılması ve cumhuriyetin ilân edilmesi üzerine cumhuriyet taraftarları ve başka hristiyanlar İstanbul'da artmıştı. "Fransızlar ve bunlara uymuş başka bir takım hristiyanlar, ara sıra sefârethanedeki ziyafetler tertip ederek sefârethane bahçesine diktikleri "**Hürriyet Ağacı**"nın etrafına toplanıp, cumhuriyeti tes'iden şenlikler yaparlardı"³.

Sultan III. Selim, yenilik çalışmalarıyla meşgul olduğu için Fransız İhtilali'ne ve Fransa ile Avrupa devletleri arasında çıkan sorunlara ilgisiz kalmayı tercih ettiği gibi Fransızların sefârethanelerde yapmış oldukları cumhuriyet şenliklerine de karışmıyordu. Bununla beraber Fransa Cumhuriyetini de tanımamıştı. 1793'te İstanbul'a gelen Fransız elçisi Osmanlı Devleti'nden Fransa Cumhuriyetini tanımasını istemiş ise de Avrupa hükümdarlarından hiç birisi Fransa Cumhuriyeti'ni tasdik etmediği için III. Selim tarafından da bu istek kabul edilmemiştir.

2- Fransız İhtilali milliyetçilik fikirlerinin Osmanlı Devleti'ne etkisi

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler Tanzimat'a kadar yönetici kesimde bulunan müslümanlardan farklı dinlere tabi olmaları nedeniyle zorunlu olarak özel ve kamu hukuku açısından farklı sistemlerde yerlerini almışlardır. "**Millet**" adı verilen bu sistemde zammî topluluklara kendi din, sosyal ve hukukî yaşamlarını düzenleme izni verildi⁴. İslamî düşüncenin, hoşgörünün ve Osmanlı yönetiminin özelliklerinin birleşmesiyle ortaya çıkan sistemde, devlet kendisine tabi olan bu grupları alt yönetim olarak denetim altında tutuyordu. Aynı kiliseye ve hukuka bağlı her grup ayrı ayrı, ancak kimlikleri ve özellikleri belli olarak yaşamaktaydılar.

¹ Zuhuri Danişman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI, İstanbul, 1966, s.230.

² Yusuf Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, (XVIII. ve XIX. Asırlarda), İstanbul, 1940, s.53.

³ Y. Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, s.53.

⁴ Gülnihal Bozkurt; *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasî Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu 1839-1914*, Ankara, 1989, s.213.

Devletin güçlü olduğu sıralarda bu sistem başarıyla yürümüştür. Ancak Osmanlı Devleti üzerindeki ekonomik hâkimiyetle yetinmek istemeyen ayrıca siyasi güçlerini de pekiştirmek isteyen yabancı devletler müslüman topraklarında yaşayan gayri müslimleri amaçlarını gerçekleştirmek için kullandılar. Yani Fransız İhtilali'nden önceki devrede de yabancı unsurlar arasındaki milliyetçilik akımlarına rastlamak mümkün olmaktadır. Yalnız Fransız ihtilali milliyetçilik akımını bir fikir sistemi halinde ortaya çıkardığı halde, ihtilalden önce Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yabancı unsurlar arasında doğmaya başlamış olan milliyetçilik akımı, doğrudan doğruya yabancı devletlerin kışkırtmalarının sonucu olmuştur⁵. Örneğin; 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Baltık Denizi'nden kalkan bir Rus donanmasının Akdeniz'e gelip Mora halkını kışkırttığı bilinmektedir. Yine 1782-1792 arasında, bir anda Rusya ve Avusturya "Grek Projesi" adı verilen eski Bizans'ı yeniden canlandırma sevdasına düşmüşlerdi. Bu kışkırtmalar yalnızca Yunanlıları değil Sırbistan halkını da kapsayacak şekilde yapılmıştır. Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ayaklanmalar Yunanlılardan önce Sırp tarafından yapılmıştır. Fransız ihtilali bu kışkırtmalara yenilerini eklediği gibi, milliyetçilik akımına vermiş olduğu şekil ve hız dolayısıyla milliyetçilik hareketlerinin gelişmesi için de zemin hazırlamıştır⁶. III. Selim'in padişah olmasıyla birlikte ihtilal fikirleri ve hareketleri Osmanlı memleketlerine, özellikle batı ile münasebeti olan İstanbul'a kadar gelip yerleşmiştir. Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu milliyetçilik hareketlerinden habersizdi. Fakat Eflak ve Boğdan memleketlerinin asilzâde geçinen bazı zenginleri ile Fenerli Rumbeyler, Beyoğlu'nda yaşayan ecnebilere bazıları ve onlarla ilişkide bulunan ve az çok Fransızca bilen hristiyan ve yahudiler, Avrupa ile ticarî münasebette bulunan Rum gemiciler ve nihayet ecnebilere ve Fenerlilerle münasebetleri bulunan müslüman memurlar, Fransa İhtilali'ni işitmişler ve buna esas olan fikirlerden ziyade vukua gelen hareketlerden bir dereceye kadar bilgi almışlardır⁷. Ayrıca misyonerler ve Fransız Cumhuriyet elçilerinin çalışmalarını da görmek mümkündür. Hatta Fransız hükümeti daha ileri adımlar da atarak İstanbul'da fikirlerini yaymaya karar vermişlerdir. Bununla beraber broşür, bülten veya gazeteden çok daha önemlisi İstanbul'daki ve diğer yerlerdeki Fransızların o zamana kadar görülmemiş kişisel çabalarının etkisini de görmek mümkündür. Bunlar geçmişte frenkleri ve müslümanları resmî temaslar dışında her türlü temastan alıkoyan ve her birinin kendi topluluğu içine kapanmasına sebep olan karşılıklı anlaşmayı da terk etmişlerdir. İlk kez müslüman Türklerle samimiyet kurmaya ve onların dostluğunu kazanmaya çalıştılar. İhtilalci Fransa'nın heyecanlı iyimserliği de rehberlik ve ilham kaynağı olarak batıya bakan, az fakat yüksek mevkili Türkler tarafından kabul edildiği de bilinmektedir.

Bu hristiyan kavimlerin birer ulus olarak bağımsız olma özlemlerini eyleme çevirme işini başlatan, sadece batı kültürü ile tanışmaları, başka bir devlet yönetiminde kendilerine daha iyi yaşama umudu verilmesi, Ortodoks ve Katoliklik olduklarına dokunulmadan buldukları dinde kaldıkları halde Avrupa devletlerinin kendilerini desteklemesi gibi nedenler değildir⁸. Mora'da ve Adalar'da Rusların desteğiyle ortaya çıkan Rum ayaklanmalarını özgürlüğü sevmesinden, ihtilalciliği tutmasından de-

⁵ Fahir Armaoğlu; *Siyasî Tarih (1789-1960)*, Ankara, 1973, s.96.

⁶ F. Armaoğlu; *Siyasî Tarih*, s.97.

⁷ Y. Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, s.53.

⁸ Niyazi Berkes; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yay., İstanbul, 1978, s.147.

ğil, Osmanlı Devleti aleyhine Balkanlarda güçlenmesi siyasetinin bir parçası olmasından ileri geliyordu. Aynı şekilde Fransa ve Avusturya'nın takip ettiği devlet siyaseti de bu doğrultudadır.

Bu devletlerin dıştan destekleri ya da dolaylı dolaysız teşvikleri ulusal kurtuluş eylemlerini bir akım haline sokamamıştı. Bunun için ekonomik alanda kalkınan bir sınıfın gelişmesi ve Fransız İhtilalinin yaydığı ihtilal ideolojisinin yayılması gerekiyordu. Bunlardan birincisi ulusal bağımsızlık akımlarının motoru, ikincisi ise dümeni olmuştur⁹.

Bu nedenle hristiyan milletler arasında en uygun olanların Rumlar ve Romenler olduğu Sırp'ların ve özellikle Bulgarların daha geride kaldıkları görülür. Osmanlı Devleti üzerinde kurdukları ekonomik hâkimiyetle yetinmek istemeyen dış güçlerin uygulamış oldukları politikayı inceleyecek olursak şunları görürüz;

Eskiden beri doğudaki katoliklerle ilgilenen Fransa, bunu Osmanlı Katolikleri üzerinde de devam ettirebilmek için elinden geleni yapmıştır.

Rusya ise, Osmanlı topraklarında yaşayan Ortodoksları himaye etmeye başlamıştır. Çünkü Osmanlı Devleti, Rusya'nın dış politikasının temelini oluşturan Balkanlar ve Boğazlara sahipti. Rusya Balkanlara ve Boğazlara sahip olabilmek amacıyla, ancak Ortodoksları silah olarak kullanıp bu politikayı gerçekleştirebilirdi.

İngiltere ise, sömürgeleri üzerinde bulunan Osmanlı topraklarını zımmîleri koruma bahanesiyle ele geçirmek isteyen güçlü devletleri engellemek için, Osmanlı devletini sürekli ağır bir baskı altında tutmuştur. "İngiltere'ye göre bu topraklar zayıf bir devletin hâkimiyetinde olmalı, bir takım reformlar gerçekleştirilerek, diğer güçlerin ellerindeki kapitülasyonlar ve başka gerekçeler yok edilmeliydi"¹⁰.

Daha sonra Metternich politikasını güden Avusturya ve Almanya'nın da bu işe karışmaya başladığını görmekteyiz. Din gibi son derece etkili bir silahla gayri müslimlere kendilerine bağlayan ve menfaatlerini koruma maskesiyle onları kışkırtan büyük devletler, kendi halklarının destek ve ilgisini sağlamak amacıyla da, **Kutsal Yerler** sorununu kendi menfaatleri açısından halletmeye çalışmışlardır.

Bu devletlerden herhangi biri, başka bir devletin Osmanlı topraklarını ele geçirmesine izin vermemiştir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin bazen yanında bazen de karşısında göründükleri gibi ortak menfaatleri söz konusu olduğunda birleşip birlikte baskı yapabilmişlerdir. Yapılan çalışmalar sonucunda Osmanlı Devleti'nde ayaklanmayı ilk çıkaran millet olan Sırp'lar 1812'de özerkliklerini, 1829'da da Yunanlılar bağımsızlıklarını Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmişlerdir.

Konu ile ilgili olarak Stanford Shaw "Osmanlılar, dünya tarihinde başka yerlerde başka istilacıların yaptığı gibi, istila ettikleri yerlerde yaşayanları din değiştirmeleri için zorlamayı reddetmemiş olsalardı, Osmanlı İmparatorluğu'nu son yüzyılında büyük zaafa düşürecek hiçbir azınlık sorunu olmayacaktı. Oysa Osmanlılar bunun yerine Rumlar, Ermeniler ve Yahudiler kendi dini önderleri yönetiminde, kendi dinlerini ve geleneklerini, kendi okullarını hastanelerini kullanmalarına izin vermiştir. Bu nedenle de müslüman olmayan imparatorluk tebaasının karşılaştığı zorbalık ve kötü yönetim, hiçbir zaman zaten çok sınırlı ilişkileri olan Osmanlı Devleti'nden değil, kendi dinî liderlerinden ileri geliyordu. Bu milletlerin dinî yöneticileri sık sık güçlerini kötüye kullanıp kendilerine bağlı din kardeşlerinden yüksek vergi toplarlardı. Osmanlılar eğer müslüman

⁹ N. Berkes; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, s.147.

¹⁰ G. Bozkurt; *Alman-İngiliz Belgelerinin...*, s.213.

olmayanlar üzerinde kötü yönetimle suçlanacaklarsa bu onların doğrudan uyguladıkları baskı ve baskı ve zorbalık nedeniyle değil yalnızca özerk milletlerin işlerine bu tür zorbalık dönemleri içinde müdahale ederek bunları önleyememeleri yüzünden olabilir”¹¹ şeklinde yorum getirmektedir.

Yine Shaw’ın değindiği diğer bir konuda batılı devletlerin bağımsızlık hareketleri sırasında yapmış oldukları hristiyan halkın özgürlüklerinin yok edilerek zulme uğradıklarına dair propagandadır. Ona göre bu propagandadan çok gerçek olan bir nokta vardır; o da bu hareketlerin sonucunda mallarını mülklerini bırakarak bu bölgelerden Osmanlı topraklarına kaçan müslüman ahalinin uğradığı soykırımdan söz edilmemiş olmasıdır.

3- BALKANLARDA İSYANLAR

A- Sırp İsyanı

Rusya ve Fransa Osmanlı topraklarını paylaşma planları yaptıkları sırada Osmanlı Devleti kendiliğinden parçalanmaya başlamıştı. Parçalanmanın ilk büyük ve önemli hareketi III. Selim devrinde başlayan ve II. Mahmut zamanında gelişerek muhtar ve prenslikler kurulmasıyla son bulan Sırp isyanlarıdır¹².

Osmanlı Devleti Sırbistan’ı ele geçirdikten sonra burada din ve dil hürriyetini sağladığı gibi kendi kendilerini geleneklerine göre yönetme hakkını da vermişti. “Böylece Sırp millî varlıklarını unutmamış olarak XVIII. yüzyıla kadar gelmişlerdi”¹³. Ancak bu tarihten sonra Sırpların Osmanlı Devleti’ne karşı tutumlarında bir değişiklik olmuştur. Rusya ve Avusturya ile yapılan harplerde Sırp toprakları çok kez harp alanı olmuş, Avusturya ve Rusya ajanları Sırp arasında milliyetçilik ve istiklâl fikriyle duygularını uyandırmaya çalışmışlardır¹⁴.

Bu yapılan çalışmalar sonucunda Sırp lar bu iki devlete yakınlık duydukları gibi onların ordularında da görev almaya başlamışlardır. Osmanlı Devleti ise içinde bulunduğu durumdan dolayı Sırp lar arasında yapılan propagandaları önleyememiştir. Devletin oradaki otoritesi Rumeli’nin güveni ile sıkı sıkıya ilgili idi. Hâlbuki Rumeli, ayanların ve diğer eşkıyaların padişaha karşı baş kaldırmaları durumlarından memnun olmayan Sırp ların ayaklanması için bir örnek olmuştur. Sırbistan’daki rejimin bozulmaya başlamasından sonra Sırp halkı kalelerde oturan yeniçeri dayılarının da baskı ve zulüm davranışları altında eziliyordu. Bu dayılar bazen bölgeye atanan valileri de sindirerek bölgede merkezî otoritenin yok olmasına sebep oluyordu. Belgrat Paşahına bazen değerli valilerin gönderilmesi yeniçeri dayılarının reyaya karşı kötü muamelelerine karşı bir fren olabiliyordu. Nitekim Hacı Mustafa Paşa (1794-1801), reyayı koruyucu muamelesinden dolayı, Sırp lar arasında baba diye anılmaktaydı. 1801’de yeniçeriler Hacı Mustafa ile kavga çıkararak onu öldürdüler. Bundan sonra Pazvantoğlu’ndan kendilerine katılan bozguncu kimselerle Sırbistan’da bir rejim terörü yaratınca bu rejim Sırp isyanının yakın sebebini teşkil etmiştir¹⁵. Bu sırada Avrupa devletlerinin de milliyetçilik ve bağımsızlık propagandaları Sırp lar üzerinde artarak devam etmekteydi. Bütün bunlarla bir-

¹¹ Stanford Shaw; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Azınlıklar Sorunu”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C.III, İstanbul, 1989, s.1003.

¹² Enver Ziya Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., Ankara, 1995, s.102-103.

¹³ Z. Danışman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI., s.212.

¹⁴ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.103.

¹⁵ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.103-104.

likte ağır vergiler yüklenen Sırlar, tabii olduğu Osmanlı Devleti'ne karşı tam anlamıyla isyan durumuna gelmiş bulunuyordu¹⁶. Zuhuri Danişman'a göre Sırlar doğrudan doğruya yapacakları bir isyanın devletçe derhal bastırılacağına inandıkları için isyanlarını meşru göstermek yolunu aradılar. İsyana karar veren Sırlar, baş kaldırdıkları vakit Osmanlı Devleti'ne sadakatle bağlı olduklarını, yalnız Yeniçerilerin ve dayıların zulmüne karşı silaha sarıldıklarını, Yeniçerilerin zulmünden kurtulmaktan başka bir arzuları olmadığını 1804 yılında ilân ettiler¹⁷. Padişah bunun üzerine Sırbistan'daki durumun düzeltilmesi için emir verince, bu seferde yeniçeriler, kendilerini hükümdara şikâyet eden Sırlara kızarak, Sırp knezlerinden birkaçını öldürmüşlerdir. Bu gelişmeler üzerine Sırlar da silahlı karşılık verince Sırp isyanı başlamış oluyordu (4 Şubat 1804).

Sırp asilerinin başına Kara Yorgi adında bir domuz tüccarı geçmiştir. Kara Yorgi, Rus desteğini arkasına aldığı gibi Sırp halkını da arkasına almak ve Müslümanlar arasında ikilik çıkarmak için yapılan savaşın padişaha karşı yapılmadığını aksine kendisini padişah tarafından buradaki yeniçerileri bertaraf etmek için görevlendirildiği propagandasını yaparak yeniçeri düşmanı bazı müslümanların da kendisine yardımlarını sağlamıştır¹⁸. Bunun üzerine yeniçeri dayıları da Bosna ve Rumeli valilerinden yardım istemişlerdir. Ancak Kara Yorgi, bu valilere gönderdiği mektuplarda asıl isyan edenlerin yeniçeri dayıları olduğunu ve bunların Osmanlı vezirini öldürdüklerini söyleyerek yardımın gelmesine engel olmuştur.

Osmanlı hükümeti de bu arada Belgrat'taki ayaklanmanın bastırılması için Bosna valisi Bekir Paşa'yı görevlendirdi. Çok geçmeden harekete geçen Bekir Paşa, Belgrat'a girerek yakalattığı dayıları öldürmek suretiyle şehirde devlet hâkimiyetini yeniden işler duruma getirmeyi başarmıştır¹⁹. Yeniçeriler bu suretle mağlup edilerek Sırların istekleri yerine getirilmiştir. Devlet Sırlardan dağılmalarını istediği halde bu sefer Sırlılar, bir kademe daha ilerleyerek ıslahat istemeye başladılar²⁰ ve Sırp asileri dağılmak için şu şartları ileri sürdüler: Belgrat muhafızı paşanın maiyetinde Sırp milleti tarafından bir vekil bulunacak ve kalenin müdafaasına 1500 Sırp iştirak ettirilecek. Genel af ilan edilecek, eski vergiler istenmeyecek, yeniçerilerin cezalandırılması için yapılmış olan savaşta harcanmış olan para padişah tarafından ödenecek, kilisenin tamarine, çan çalınmasına ve mabetlere hac takılmasına müsaade edilecek idi²¹.

Bu şartlar değerlendirildiğinde, Sırların bağımsız bir devlet kurmak istedikleri anlaşılmaktadır. Asiler bu şartları Macaristan'da bulunan Sırp büyük papazlarının tavsiyesi üzerine yapmışlardır.

Osmanlı hükümeti Sırların bu isteklerini kabul etmeyince Sırp Millet Meclisi (Skupçina) toplanarak Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanıncaya kadar Osmanlılarla mücadele etme kararı almıştır. Sırlar bunu yaparken Avusturya ve Rusya'nın desteğinin olacağını umuyorlardı. "Bununla birlikte Rus Çarı 14 Eylül 1805'te Osmanlı Devleti ile imzaladığı anlaşma dolayısıyla Sırlara "Osmanlı hükümetiyle anlaşma" öneri ve tavsiyesinde bulunmuştur. Bunun üzerine bir Sırp heyeti İstanbul'a ge-

¹⁶ Ali Sevim-Yaşar Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., Ankara, 1992, s.182.

¹⁷ Z. Danişman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI., s.213.

¹⁸ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s. 104.

¹⁹ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.183.

²⁰ Z. Danişman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI., s.213.

²¹ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s. 105.

lip Avusturya ve Rusya'nın da desteklerini sağlamak suretiyle Sırbistan'da Eflak ve Boğdan'da olduğu gibi muhtar (yarı bağımsız) bir eyalet kurlmaları önerisinde bulundular (Haziran 1805). Fakat Fransa'nın Tuna Irmağı dolaylarında **üçüncü bir yarı bağımsız bir eyaletin kurulmasına karşı çıkması** sebebiyle Osmanlı hükümeti, Sırların bu önerisini reddetmiştir²². Bu sırada Rusya, Eflak ve Boğdan'a girmiş ve Osmanlı ile Rusya arasında savaş başlamıştır. Ruslar önceden el altından destekledikleri bu hareketi artık açıktan desteklemeye başladılar. Ruslar, Sırlara mühimmat ve asker yardımıyla bulunarak, kendileri Eflak ve Boğdan'a girdiklerinde Sırp kuvvetlerinden yararlanmayı düşünüyorlardı. Çar'ın yardım ve himayesi bütün Sırların bir idare altında birleştirilmesi ümitlerini uyandırmıştır. Bu arada Karadağ da Sırlara katılmıştır. Kara Yorgi, Napolyon ile mektuplaşmaya başlayarak ve ona Avusturya'daki bütün Sırları da isyan ettirmeyi vaat etmiştir²³. Rusların himayesinde bağımsız bir Sırbistan Devleti'nin kurulmak istenmesi Rusları, Balkanlar'a daha çok yaklaştıracığından Avusturya buna karşı çıkınca bu olay Rusya ve Avusturya arasında anlaşmazlığa sebep olmuştur. Kara Yorgi, Aralık 1808'de kendisini Sırların başkanı ilan ederek Sırp monarşisini kurmuş ise de Osmanlı ve Avusturya Devletleri bunu kabul etmemişlerdir.

Balkanlarda felaketsel bir seferin sonunda Osmanlılar, Ruslarla görüşmeleri başlattılar. I. Napoleon Rusya'yı istila ettiğinden bu görüşmeleri Ruslar da kabul etmiştir²⁴. Yapılan Bükreş anlaşmasına göre Ruslar Osmanlı'ya Sırbistan muhtariyetini resmen kabul ettirmişlerdir. Bu durumdan yararlanmak isteyen Kara Yorgi yeni bir takım istek ve davranışlarda bulunmaya başlamıştır. Bu nedenle Rusların, Napolyon Bonapart'ın Rusya'yı istilası ile uğraşmak zorunda kalmasından faydalanan Osmanlı Devleti Sırp sorununu tam anlamıyla çözümlenmeye karar verdi²⁵. Rus savaşının sona ermesiyle Hurşit Ahmet Paşa Osmanlı ordularını prensliklerden Sırbistan'a kaydırıldı. Kara Yorgi'nin merkezîleştirme politikası ile başlarda bağımsızlıklarını kazanmak için onu destekleyen ayan ve yağmacıları kendisinden uzaklaştırmıştı. Osmanlılar Niş, Vidin ve Bosna'dan Sırbistan'a girince Sırp ordusunu kolaylıkla dağıttılar (7 Ekim 1813). Ülkenin büyük bir bölümünü ele geçirdiler. Kara Yorgi Habsburg topraklarına sığınmak zorunda kaldı²⁶. Yapılan bu sefer sonunda Sırbistan'ın büyük bir kısmında merkezi otorite yeniden sağlanmıştır.

Sırlar, başlattıkları ayaklanma hareketlerinde başarılı olmamaları üzerine, bu kez yine Rusların yardım ve destekleriyle uluslararası politik ortamdan faydalanarak bağımsızlıklarını elde etmeye çaba göstermeye başlamışlardır²⁷. Sırlar 1815 Viyana Kongresi'ne bir heyet göndererek Avrupa Devletleri'nin Sırbistan'ın bağımsızlığını elde etmesi konusunda yardım etmesini istediler. Ancak kongrede etkili olan Avusturya başvekili Metternich ülkesine sınır olacak bağımsız ya da yarı bağımsız bir devletin kurulmasını dış siyasetine aykırı bulduğundan kongrede bu teklifin dikkate alınmamasını sağladı. Bunun üzerine Sırlar isyan hareketine tekrar başladılar ve hareketin başına da Miloş Obrenoviç adında birini geçirdiler (Temmuz 1815). An-

²² A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.183.

²³ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s. 105.

²⁴ Robert Montran; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çvr. Server Tanilli), C. II, İstanbul, 1995., s. 32, 33.

²⁵ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi* C.IV., s.184.

²⁶ Stanford Shaw-Ezel Kural Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I., (Çvr. Mahmut Harmanacı), İstanbul, 1982, s.40.

²⁷ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C. IV., s.184.

cak Miloş kendini padişahın vasalı olarak gördüğü ve kendi denetiminde bütün Sırbistan'ı birleştirip Osmanlılara bağlı kalmak istediğinden dolayı bu gerçek bir bağımsızlık hareketi değildi²⁸. 1815 yılının sonlarına doğru Miloş İstanbul'a bir Sırp temsilcisi göndererek, bu temsilci aracılığıyla hükümete "vergilerin gecikmeden ödeneceğini, işgallerinde bulunan stratejik konumundaki yerleri ve silahları derhal geri vereceklerini buna karşılık da Belgrat valisiyle beraberindeki 8 yüksek görevli ve arkadaşları dışında bütün Türklerin Sırbistan'dan uzaklaştırılmasını istedi. Bu önerileriyle Sırlar, hükümete, devlete bağlı bir Sırbistan Prensliğinin varlığını resmen kabul ile Osmanlı kuvvetlerinin Sırbistan'dan çekilmesini amaçlamakta idiler²⁹. Aslında Sırların bu teklifi yapmalarındaki sebep Hurşit Paşa'nın Sırlara karşı bir askeri harekete girişeceğini anlamalarından dolayıdır. Bu sırada Rusya da Napolyon tehlikesini bertaraf etmişti. Rusların, Sırların lehine müdahale etmesi ihtimalleri baş gösterince Osmanlı Devleti bunu önlemek için Miloş'u tüm Sırbistan'ın knezi olarak kabul edip Sırların kendi "Millî Meclis ve Ordularının" olmasına rıza göstermiştir.

Miloş, Osmanlıların yeni bir Rus müdahalesi korkusundan yararlanarak Osmanlı egemenliği altında tam bir özerkliğe doğru yavaş adımlarla ilerliyordu³⁰. Sonuçta Sırbistan imtiyazlı bir prenslik durumuna gelmiş oldu. Osmanlı devleti ilk defa hristiyan reayanın bir isyanı sonunda baş eğmiş bulunuyordu. Sırbistan isyanları ve bu isyanlar neticesinde Sırbistan eyaletine imtiyazlar verilmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik düşüncesinin "iş-eylem" alanına girdiğini göstermektedir³¹.

Bu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölünüp parçalanması yolunda sınırlı ama somut bir aşamadır ve eyaletlerinden birisinin üzerinde devlet yetkilerinin çaptan düşüşünü de göstermektedir. 1829'da Edirne Anlaşmasıyla Osmanlılar Sırlara tam özerklik vererek ve Miloş Obrenoviç'i de babadan oğula geçecek şekilde hükümdar olarak tanıdırlar. Sırlar, bunun karşılığında, Osmanlılara yıllık bir vergi verecek ve sınırlarda birkaç askeri birlik bulundurmalarına müsaade edeceklerdir³².

B- YUNAN İSYANI

Rumların, Osmanlı Devleti içinde diğer hristiyan reayaya göre özel durumları vardı. Diğer etnik gruplar belli bölgelerde iskân edilmişken, Rumlar devletin her tarafına dağılmış durumdadırlar. Özellikle deniz kıyılarında ve büyük şehirlerde yaşıyorlardı. Yunan Adaları'nda Mora Yarım Adası'nda ve Tesalya'da çoğunlukta idiler.

Rum köylüsü, XIX. yüzyılın başlarında Avrupa köylüsünden daha iyi şartlarda yaşamaktaydı. Dil ve din özgürlüğü bulunduğu gibi toprakta ise mülkiyet hakkına sahipti. Servet sahibi olmasına ve refah içinde yaşamasına hiçbir engel yoktu. Osmanlı Devleti zayıflayınca daha doğrusu zayıf hükümetler tarafından yönetilmeye başlandığında ve değişen şartlardan dolayı Rum'ların yaşadıkları bölgelerden ek vergi alımı başlamıştı. Bu durum Rum reayayı huzursuz etmekteydi.

Osmanlı sınırları içindeki Rum tüccar ve gemicilerin durumu Rum köylülere göre çok daha iyiydi. Çünkü Venedik Cumhuriyeti ticarî yönden önemini kaybedince

²⁸ S. Shaw - E.K. Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I., s.41.

²⁹ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.185.

³⁰ S. Shaw-E.K. Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I., s.41.

³¹ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s. 106.

³² R. Montran; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II., s. 33.

Doğu Akdeniz'e Rum'lar hâkim olmuşlardır. Gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse Güney Rusya'nın ürünlerini özellikle buğdayını Avrupa'ya taşıyorlardı. Bazı yerlerde Örneğin; Odesa, Marsilya, Triyeste ve Londra'da **Rum kolonileri bile kurulmuştu**. Kuzey Afrika korsanlarına karşı kendilerini korumak için gemilerini silahlandırdıkları da görülmektedir³³.

Fatih Sultan Mehmet'in verdiği imtiyazlarla Ortodoks kilisesinin yüksek makamlarını da ellerine almışlar ve Balkanlardaki çoğu piskoposlukların papazları Rum idi³⁴. Osmanlı Devleti'nde sarayda çalışıyorlar, elçilere tercümanlık yapıyorlardı. Eflak ve Boğdan voyvodalıkları gibi önemli görevlerde de bulunuyorlardı³⁵. Ayrıca Fenerli Rumlardan yabancı dil bilenleri Divan'da çevirmenlik yaptıkları gibi ayrıca doğrudan doğruya Reis-ül Küttab'a bağlı olarak çalışanları da vardı. **Böylece Rumların devletin en gizli çalışmalarından bile haberleri oluyordu**³⁶.

1- Yunan isyanının sebepleri

Yeniçağın başlarında Avrupa'da bir Yunan problemi bulunmamaktadır. Fakat hümanizma ve rönesans hareketleriyle Avrupalı aydınlar **Eski Yunan Kültürü** ile temas etmişlerdir. Bu temas sonucunda Yunan dostluğu başlamış, XVIII. yüzyılda bu dostluk daha özel bir anlama kazanmıştır. Fransız aydınlarından Voltair, Andre Chenier bu konuda yazılar yazmışlardır. Avrupa devletlerinin siyaset adamları da kendi devletlerinin çıkarı için bu konuda düşünmeye başlamışlardır³⁷.

Yunan bağımsızlık hareketleri fiilen II. Mahmut döneminde başlasa da XVIII. yüzyıl sonlarında III. Selim döneminde fikir alanında faaliyet göstermeye başlamışlardır. Çar I. Petro döneminde Rus propagandacıları daha çok Yunanlıların yoğun olarak oturdukları bölgelerde faaliyet göstermişlerdir. 1770 Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılmasının ardından adalarda ve Mora'da Rumlar isyan hareketine girişmişlerdir. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru Çariçe II. Katerina ve müttefiki Nemçe Çasar'ı II. Josef'in "**Büyük Grek Planı**" denilen çok geniş ve hayalî planını kabul etmiştir³⁸. Kabul edilen bu plan Bizans İmparatorluğu'nu kurma amacı taşımaktadır. Osmanlı'ya karşı Avusturya ve Rusya ayrı ayrı veya birlikte hareket etmektedirler. Osmanlı Devleti'nin içten çökmesi için yaptıkları çalışmalara Yunanlıların milliyetçilik duygularını da alet etmişlerdir.

Fransız ihtilalinden sonra Fransızlar işgal ettikleri Mısır'ı terk ederken 7 (Yedi) Yunan adasına yerleşmiş ve halkı da Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtmışlardır. Daha sonra 1799-1805'te Ruslar buralara geldiklerinde aynı kıskırtmayı bunlarında yaptıklarını görmekteyiz. Rumların Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları da tesirleri vardır. Ayrıca Rum aydınları da bu fikirleri yazılarında işlemeye başlamışlardır.

Rum aydınlarının, Avrupa ile temasında Avrupa aydınlarının Rumlar (Yunanlılar) için bağımsızlık düşüncelerini öğrendiklerini görmekteyiz. XVIII. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Rum şair, tarihçi ve yazarları Yunanlıların bağımsızlığı ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulması yolunda yazılar yazmaya başlamışlardır. Eski Bizans imparatorluğuna ait yerlerin Türklerin elinden alınıp eski imparator-

³³ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.106.

³⁴ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.186.

³⁵ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, s.185.

³⁶ Toktamış Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1989, s.288.

³⁷ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.108.

³⁸ Y. Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, s.17.

luklarının ihyası hayali ile faaliyet göstermeye başlamışlardır³⁹. Bu dönemde özel gazeteler ve dergiler yayınlamışlar, yer yer gizli cemiyetler kurmuşlar ve okullar açtıkları da görülmektedir ki Muharrir Korayis, şair Rigos, Anfimos Gazis konu ile ilgili yazılarında Avrupa'yı yardıma çağırmışlardır.

2- Etnik-i Eterya ve Tepedelenli Ali Paşa

Etniki Eterya Cemiyeti 1814'te Odesa'da Nikolas Skufas, Emmanuelle Ksantos ve Anastasyon Çakalof adlarında ikisi Rum biri Bulgar üç tüccar tarafından kurulmuştur. Bu cemiyetin görünüşteki amacı Osmanlı Devleti içinde gayrimüslim tebaanın eğitimidir. Asıl amaç ise İstanbul'da Yunan Patriği idaresinde Bizans İmparatorluğu'nu yeniden oluşturmaktır. Dolayısıyla Fener Patrikhanesi ile de manevi birlik içinde olacaktı. Bu derneğin kurulmasından Çar'ın haberi olduğu gibi örgütlenmesinde de desteği vardı. Alexandre İpsilanti, Çar'ın yaveri ve bu derneğin de yöneticisi idi. Aslen Rum olup, küçük yaştan itibaren Rusya'da eğitim gördüğü gibi Çar'ın harp danışmanlığına kadar da yükselmişti.

Etniki Eterya kısa sürede geniş bir örgütlenme sağlamıştır. Rum Patriği de bu derneğin üyesi olmuş ve İzmir, Misolonki, Bükreş, Yaş, Yanya, Triyeste, Moskova'da şubeler açılmıştır⁴⁰. İhtilal yapmak için paraya ihtiyaçları olduklarından dolayı birçok şirket kurmuşlardır. Ruslar konu ile ilgili olarak yardım amacıyla 20.000 kese altın vermeyi bile taahhüt etmişlerdir. Rusya, Rumlarla bu konuda birlikte hareket etmektedir⁴¹.

Bu gizli örgütlenme içinde şifreli konuşulduğu için sadece örgüte üye olanlar birbirini tanıyabilmektedir. Bunun için kullandıkları bu şifre için bir de lügat hazırlamışlardır. Rumlar yapılan bu çalışmalar sayesinde tüm hazırlıklarını yapmış isyan için uygun ortam ve zamanı beklemektedir. **İşin garip tarafı Osmanlı hükümet adamları bu gizli cemiyetin kurulmasından faaliyetlerinden, ihtilal hazırlıklarından ve hazırlıklarını bitirdiklerinden habersizdi.** Rumlar tüm hazırlıklarını tamamlamalarına rağmen Tepedelenli Ali Paşa'dan korktukları için isyanı hemen çıkarmaya cesaret edemiyorlardı.

Tepedelenli veya Yanyalı Ali Paşa kimdi? Tepedelenli Ali Paşa tarihimizin çok önemli kişiliklerden biri olup adını ilk kez 18 yaşında çete reisi olmakla duyurmuştur. 1768-1774 Osmanlı-Rus harbinde devlete (Osmanlı) hizmetlerinden dolayı Derbent Paşalığı'na yükselmiş, 1778'de de Yanya Paşası olmuştur. Bab-ı Ali'de asıl itibarını artıran olay ise Fransızların Mısır'ı işgali sırasında Dalmaçya kıyılarında Fransız kuvvetlerine karşı başarılı mücadeleler verdiği gibi 1802 tarihinde de Arnavut ayaklanmasını bastırmıştır⁴².

Mora'daki bu köklü ve güçlü ailenin varlığı Rumların ayaklanmasını belli bir süre engellediğini görmekteyiz. Tepedelenli Ali Paşa Rumların tüm hareketlerini yakından izlemekte ve İstanbul'a bildirmektedir. Özel doktoru Rum idi. Doktorunu Viyana'ya göndermiş ve gizli müzakerelerden haber almıştı⁴³. Fakat merkezde bulunan Halet Efendi, II. hem Mahmut'un mühürdarı hem de Rum yanlısı olması ayrıca Tepedelenli Ali Paşa'ya eski bir kırgınlık ve kıskançlık sebebiyle padişahı yanlısı

³⁹ Y. Akçura; *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*, s.17-18.

⁴⁰ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.289.

⁴¹ Z. Danışman; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.XI., s.241.

⁴² T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.290.

⁴³ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.242.

bilgilendiriyordu. Aynı sırada İngiliz elçisi de Tepedelenli Ali Paşa'nın uyarılarını İstanbul hükümetine bildirmişti. II. Mahmut Halet Efendi'den bir araştırma yapmasını istemişti. Halet Efendi de Etniki Eteryaya üyesi olan Divan çevirmenlerinden Nikola Maruzi'yi Mora'ya gönderir. Nikola Maruzi döndüğünde Mora tebaasının padişaha sadakatini ve bağlılığını esas alan bir rapor sunar⁴⁴. Maruzi'den başka bir şey beklemek zaten hata olurdu. Halet Efendi ise bu derneği önemsemeyip kininin esiri olarak Tepedelenli Ali Paşa'yı alt etmekten başka bir şey düşünmüyordu. Bu şekilde başlayan olaylar zinciri Balkanlardaki milliyetçilik hareketini bastıracak son gücü de yok etme yolundaydı⁴⁵.

II. Mahmut, Halet Efendi'nin telkinleriyle, gerek Tepedelenli Ali Paşa'nın kendisine asılsız, yanlış bilgiler verdiğini zannetmesi ve gerekse Ali Paşa'nın zaman zaman yaptığı bağımsız hareketlerden dolayı önce onu uyarılmış, sonra da vezirliğini geri almıştır. Affedilmek için yaptığı hareket Halet Efendi vasıtasıyla reddedilmiştir⁴⁶. Bunları gören Tepedelenli Ali Paşa önce savunmasını hazırlamış sonra da Yunan milliyetçilerinden yardım istemiş ve kendisine taraftar da bulmuştur. Bab-ı Ali ise bu hareketten dolayı Tepedelenli Ali Paşa'yı isyancı ilan ederek Hurşit Paşa'yı üzerine göndermiştir. Yanya'da Hurşit Paşa Tepedelenli Ali Paşa'yı kuşatmıştır (1820). Tepedelenli Ali Paşa bir yıl direndiği halde sonra teslim olmuştur. Fakat teslim olurken affedilmeyi beklemektedir. Ama Halet Efendi bunu kabul etmeyerek ve 24 Ocak 1822'de Tepedelenli Ali Paşa'yı öldürtmüştür⁴⁷.

Tepedelenli Ali Paşa'nın ölümü ile Osmanlı ordusu İstanbul'a dönmüştür. Böylece bölgede çıkabilecek bir isyanı bastıracak hiç güç kalmamıştır. Sonuçta Rumlara isyanı rahatlıkla çıkartabilecek ortam sağlanmıştı. İsyan çıktığında ise isyancıların üzerine Hurşit Paşa komutasındaki ordu gönderilmiş fakat bu ordu isyanı bastırmada yetersiz kalmıştır.

3- Yunan isyanının başlaması

Etniki Eteryaya üyeleri isyanın ilk önce Mora'da başlatılmasını isteseler de başta Çar'ın harp yaverliği görevini sürdüren sonra da isyan hareketlerinin genel başkanı olan Alexandre İpsilanti Rusların yardımını elde etmek için ilk isyan hareketini Eflak ve Boğdan'da başlatmak istiyordu. Çünkü aynı zamanda Sırp, Bulgar ve Romenlerin de yardımını alacağını düşünüyordu.

Eflak ve Boğdan halkı muhtarlık idaresiyle yönetiliyordu. Halkta, onları yöneten Rum beyleri arasında fikir birliği olmadığından dolayı buradaki isyan hareketine Bulgar ve Sırp katılmak istememişlerdir. İsyanın burada başlatılmasıyla başarılı olunması mümkün değildi. Şayet hareket başladığında gelişseydi Rusya'ya yakın olduğundan Rusya hemen müdahale edecekti.

Rus Çar'ı bu sıralarda Laibach Kongresine katılmıştı. Bu kongrede Meternich üstün durumda olduğundan ve Rus Çar'ının bu isyana destek vermek istediğini bildiğinden Rus Çar'ını uyarır. Çar'dan Alexandır İpsilanti'yi uyarmasını ister. Bu olaydan sonra Çar isyana el altından destek vermeye başlamıştır. A. İpsilanti, Osmanlının üzerine sevkettiği ordu ile mücadele edemez, Avusturya'ya kaçır ve sığınır. Bu ayaklanma böylece bastırılmış ve son bulmuş olur (6 Nisan 1821)⁴⁸.

⁴⁴ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.240.

⁴⁵ S. Shaw-E.K.Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I., s.45.

⁴⁶ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.290.

⁴⁷ S. Shaw-E.K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, C.I., s.45.

⁴⁸ A.Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.190.

Aynı tarihlerde Mora'da Rumlar isyan çıkarırlar. Bu isyan kısa sürede genişleyerek adalara kadar yayılmıştır. A. İpsilanti'nin kardeşi olan Dimitri İpsilanti Haziran 1821'de Mora'ya giderek isyanın başına geçer⁴⁹. Papazlar isyanın idaresini ellerine alırlar. Patros Patriği Pol Germanos Ortaçağ'da Piyer Lermit'in yaptığı gibi tüm Rumları Türklere karşı savaşa davet ettiğini görmekteyiz. Böylece isyanları hem dinî hem de millî kimliğe bürünmüştür. Bu isyanın başarılı olması için şartlar çok elverişlidir. İsyan başladığında müslüman ahali ve askerler kalelere kapanarak savunmaya geçerek yardım beklerler ama herhangi bir yardım da göremezler. Bu sebeple kaleler birer birer Rumların eline geçer. Mora'nın merkezindeki Tripolice'de bu sondan kurtulamaz. İsyanlılar ellerine geçirdikleri yerlerde buldukları Türkleri katledip mallarını yağmalamaya başlamışlardır⁵⁰. Denizlerdeki isyanı, ticaret gemilerinden savaş gemilerine çevirdikleri gemilerle ADALARA yadıkları gibi Türk filolarına da kafa tutuyorlardı. Müslüman Türkler ile yaşamaya niyetleri yoktur. Yunan İhtilalini yazmış olan Finley 26/3/1821-22/4/1821 tarihleri arasında 10-15 bin Türk'ün öldürüldüğünü ifade etmiştir⁵¹. Bu durum karşısında Osmanlının tedbir alması gerekmektedir.

Bu isyanlar İstanbul'da büyük heyecan uyandırır. Etniki Etery'a'nın amacını II. Mahmut geç de olsa anlamış ve bu işte Halet Efendi'nin parmağının olduğunu görmüştür. Halet Efendi'yi önce Konya'ya sürmüş, sonra boğdurtmuştur. Bu sırada T. Ali Paşa'nın uyarılarının boş olmadığı da ortaya çıkmıştır. Önce T. Ali Paşa üzerine giden kuvvetler Mora asilerinin üzerine gönderilmiştir.

Çok sinirlenen padişah tüm Rumların kılıçtan geçirilmesini istemiş ise de devletin ileri gelenleri sadece suçluların cezalandırılması konusunda padişahı ikna etmişlerdir. Durumdan çekinen İstanbul Patriği Etniki Etery'a üyesi olmasına rağmen isyanın Rusya tarafından çıkarıldığını söyleyerek sahte bir afarozname düzenleyerek devlete karşı savaşa devam edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Fakat suçu sabit görülerek Patrik Gregoryos Paskalya günü azledilip Patrikhanenin orta kapısında idam edilmiştir. Göğsüne ihanetini anlatan yofta asılı halde üç gün İstanbullulara teşhir edilmiştir. Yeni patriğin emri ile bu kapı o tarihten itibaren kapatılmış ve ne zaman ki bir Türk Devlet veya hükümet başkanı aynı yerde asılınca o kapının tekrar açılmasına karar vermiştir⁵², ayrıca yine suçu sabit görülenler asılarak isyan durdurulmaya çalışılmıştır. Patrik Gregoryos'un yayınladığı afarozname Rumeli'de etkisini göstermiş ise de Mora isyanının bastırılmasında etkisiz kalmıştır.

1821-1824 yılları arasında isyan tüm şiddetiyle sürerken Avrupa devletleri Metternich'in etkisiyle tam bir görüş birliğine varamamışlardır. Bu sırada Rusya Karlofça Anlaşmasına dayanarak bu hristiyan tebaayı koruma altına almayı amaçlıyordu. Önce Osmanlı Devleti'nden teminat istemiş fakat teminat alamayınca da elçisini Osmanlı Devleti'nden çekmişti. Avusturya ve İngiltere ise Yunan asilerine yardım etmenin ihtilal prensiplerini, tanımak anlamına geldiğini açıklayarak Rusya'yı uyarılmışlardır.

7 Ocak 1822'de Epidor ve Epire bölgesinde Yunanlı isyancılar toplanmış ve bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi. Beş kişiden oluşan hükümetin başına Avrupa'da eğitim alan Mavrokordato getirilerek Dimitri İpsilanti başkanlığında 59 kişiden oluşan bir de senato kurulmuştu⁵³.

⁴⁹ F. Armaoğlu; *Siyasi Tarih*, s.100.

⁵⁰ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.113.

⁵¹ Metin Kunt-Sina Akşin, *Türkiye Tarihi*, C.III., Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, s.101.

⁵² _____, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.V., Ötügen Yayınları, İstanbul, 1994, s.126.

⁵³ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.191-192.

Bu gelişme Rusya'nın hiç hoşuna gitmemiştir. Çünkü Rusya kendi himayesinde bir Yunan devleti istemektedir. Bu sebeple yardımını kesip Osmanlı Devleti ile anlaşma yoluna gitmiştir. Bu arada Yunanistan'ın da kendi içinde de çeteler ile anayasacılar arasında anlaşmazlık çıkmıştır⁵⁴. Avrupalıların düzenledikleri Verona Kongresi'nde Yunanlılar lehine hiç bir karar çıkmamıştır.

Avrupa devletleri isyan karşısında tarafsız gibi görünseler de kamuoyları Yunanlıların lehinedir. Avrupa kamuoyu bu isyanı hristiyanlığın İslâmıla savaşı olarak görmüştür. Bu yüzden ülkelerinde bu isyana destek için cemiyetler kurarak, her türlü yardımda buldukları gibi savaşmak için gönüllüler bile göndermişlerdir. Örneğin; Napolyon'un ordusunda görev yapmış Albay Fobvier, Richard Church ve Lord Byron da yardıma gidenler arasındadır. Osmanlı ise bu isyanı Hurşit Paşa komutasındaki ordu ile bastıramayacağını anlamış ve çaresiz kalmış olduğundan dolayı kendi valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kalmıştır.

Mehmet Ali Paşa ise Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verilmesi şartıyla Yunan asilerinin üzerine gitmeyi kabul etmiştir. Mehmet Ali Paşa'nın ordusu Avrupa tarzında kurulmuş ve yetiştirilmişti. Donanma için de aynı şey söz konusudur. Bu birlikler daha önce Vehhabî, Kıbrıs ve Girit isyanlarının bastırılmasında etkili olmuşlardı. Girit ve Mora valiliklerinin kendisine verileceğini öğrenince oğlu İbrahim Paşa komutasında 54 harp gemisi, 16.000 asker, 150 sahra topu taşıyan 400 ticaret gemisiyle hareket etmiştir⁵⁵. Osmanlı Devleti'nin bastıramadığı isyanı düzenli kuvvetleriyle hızla bastırarak Mora'yı asilerden temizlemiştir. Sonuçta Milasonki'nin teslim olmasıyla 1827'de isyan bastırılmış, fakat bu seferde ortaya Avrupa devletlerinin müdahalesi ortaya çıkmıştır.

İttifaka dâhil ülkelerden Avusturya başvekili Metternich Rum isyanında yansız kalmıştır. O sırada Rus Çar'ı ölmüş ve yerine I. Nikola Çar olmuştur. Yeni Çar ittifaka karşı ve Yunan asilerine sempatiyle bakan biri olmakla birlikte aynı zamanda Türk düşmanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Rum isyanı zamanla uluslararası bir çekişme haline gelir. Her Avrupa devleti bu sorunun kendi ekonomik ve siyasi çıkarı lehine çözümlenmesini ister. M. Ali Paşa'nın isyana müdahalesi ne İngiltere'nin ne de Rusya'nın hoşuna gider çünkü Doğu Akdeniz'de güçlü bir M. Ali Paşa idaresi istememektedirler. Rusya, Bükreş Anlaşması'nın yürütülmesi için Osmanlıya ultimatom verir. Osmanlı ise bir huzursuzluğu bitirmeden yeni bir huzursuzlukla uğraşmak istemediğinden Rusya ile görüşür ve Akkerman Anlaşması'nı imzalar. Bu anlaşmayla Rusya'ya çıkar sağlanır fakat Yunan isyanı ile ilgili hiçbir hüküm bulunmamaktadır.

İngiltere de isyana destek verilmesi konusunda kamuoyu Yunan asilerini destekler. Yunan asileri de İngiltere'ye Yunan Devleti'ni hâkimiyeti altına almasını istemiş iselerde bu istekleri kabul görmemiştir.

Karşılıklı çıkar ilişkisi İngiltere ile Rusya'yı birbirine yaklaştırmıştır. Amaç İbrahim Paşa'yı Doğu Akdeniz'den çıkarmaktır. Kendi aralarında S. Petesburg protokolünü imzalarlar. Buna göre Yunanistan Osmanlı İmparatorluğu'na vergi ile bağlı muhtar bir devlet haline getirilecek ve Türkler Yunanistan'dan çıkarılacaktır⁵⁶. Bu bağımsız Yunanistan Devleti yolunda ilk adımdır. Prusya, Avusturya ve Fransa'ya bildirilir ama Avusturya ile Prusya bunu kabul etmez. Fransa kendisine

⁵⁴ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.294.

⁵⁵ T. Ateş; *Siyasal Tarih*, C.I., s.294.

⁵⁶ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.115.

karşı oluşturulan kutsal ittifakı bozmak için kabul eder. Üç devlet (Rusya, İngiltere ve Fransa) Londra Muahedesi'ni imzalar ve Osmanlı Devleti'ne bunu kabul ettirmek için baskı uygulamaya başlamışlardır.

Osmanlı Devleti, Londra Anlaşması'nı kabul etmediği zaman, Fransız, İngiliz ve Rus donanmaları 1827 tarihinde Navarin'deki Osmanlı ve Mısır donanmalarını batırırlar. Osmanlı Devleti ise bu üç devletten tazminat istemeye başlayınca, Rus, İngiliz ve Fransız elçileri Osmanlı Devleti'ni terk ederler. Dolayısıyla bu üç devletle de siyasi ilişkiler kesilir. İngiltere ve Fransa bu durumda savaş düşünmezken, Rusya Osmanlıya savaş açar (1828).

Osmanlı Devleti böyle bir savaşa hazırlıklı değildir. Ama Yunan sorununda pasif bir tutum takınması halinde devletin diğer bölgelerinde de ayaklanmaların çıkmasından endişelenmektedir⁵⁷. Çar I. Nikola ise Avrupa devletlerinin savaşa müdahale etmemeleri için, bir istila amacının olmadığını, Yunan sorununun çözülmesi için anlaşmanın şartlarının Osmanlıya kabul ettirilmesi için savaştığını açıklamıştır. Diğer devletler ise tarafsızlıklarını açıklamışlardır. Rusya, savaş ilan eder etmez doğuda ve batıda sınırı geçerek Osmanlı topraklarında ilerlemeye başlamışlardır.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin durumuna baktığımız zaman, Osmanlı'nın deniz gücü Navarin'de batırılmış, kara ordusu olan yeniçeri ordusu iki yıl evvel kaldırılarak yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuş ise de bu ordu henüz tam anlamıyla geliştirilememiştir. İngiltere ve Fransa ile de siyasi ilişkiler kesilmiş durumdadır. Bu devletlerin yardımına da güvenememektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen yine de Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı savaşa girmişti. Bu şartlarda Rusya savaşı kazanacak durumdadır. Osmanlı Devleti'nde savaş yanlısı Pertev Paşa ve yandaşları, rüya tabirleriyle padişahı savaş için ikna etmiş ve kazanacaklarına da inandırmıştır.

Savaş öncesi Rusya'ya baktığımızda Çar, Osmanlı savaşı öncesinde İran'la olan savaşını da zaferle bitirmiş dolayısıyla güneydoğu sınırı güvence altına alınmıştır. Rus halkı, Türklerle savaşı kutsal bir görev olarak gördüklerinden savaşı destekliyorlardı. Savaş Anadolu ve Rumeli kıyılarında idi ve Rusların lehine geliyordu. Osmanlı bu savaşta Rusya karşı savunma savaşı yapmaktaydı.

Rusya ise hızla ilerleyerek birçok yeri ele geçirmiş, Osmanlı barış istemek zorunda kalmıştır. Çar Nikola zaferlerine rağmen, Rusya'da karışıklıklar olduğundan dolayı barışı kabul etmiştir. Ayrıca Edirne'yi alan Rus kuvvetleri ana kuvvetlerden çok uzaktaydı. Bundan dolayı Osmanlı ile barış imzalanmıştır. Edirne barışının Yunan meselesi ile ilgili maddesine baktığımız zaman; **Osmanlı Devleti 4 Nisan 1826'da Yunanistan probleminin çözülmesi konusunda İngiltere ile Rusya arasında imzalanan S. Petersburg protokolünü tanımayı kabul edecektir**⁵⁸ şartı bulunmaktadır.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin tümünü işgal edebilecek durumda iken bunu yapmamıştır. Çünkü eğer işgal etseydi düşmanları kadar Avrupalı dostları bunlara karşı çıkacaklardı. Ayrıca Çar, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunması taraftarıydı. Ama Rus saldırısına karşı koyamayacak kadar zayıf olması da işine geliyordu. Anlaşma maddeleri sert olmasına rağmen o kadar da kötü değildi⁵⁹.

Osmanlı Devleti ise uzun süren askerî ve siyasi mücadelelerden sonra bağımsız Yunan Devleti'ni kabul ediyordu. Fakat bu sıralarda Yunanistan'da bir iç kargaşa

⁵⁷ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.117.

⁵⁸ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.121.

⁵⁹ E.Z. Karal; *Osmanlı Tarihi*, C.V., s.117.

vardı. Avrupa Devletleri bu sorunu çözmek için epey uğraş vermişlerdi. Yine Rumların ısrarıyla Avrupa Devletleri, Osmanlı Devleti'nden bazı yerleri alarak Yunan Devleti sınırlarına katmışlardır. Osmanlı bunları da kabullenmek zorunda kalmıştır. Bu Yunanlı'lara yeni yeni toprak isteme cesareti veriyordu. Ege Denizi de artık Osmanlı'nın "İÇ DENİZİ" olmaktan çıkmıştır. Ege sorununun temelleri de o dönemde atıldığı⁶⁰ söyleyebiliriz.

Edirne anlaşmasından sonra da Yunan meselesi sona ermemiştir. 1832 yılında Londra'da imzalanan bir anlaşma ile kuzey sınırı Arta Volo çizgisi kabul edilmiş ve Yunan krallığının başına da Bavyera kralı Luis'in oğlu Otto getirilmiştir⁶¹.

Bağımsız bir Yunan Devleti'nin kuruluşu Osmanlı Devleti'nin dağılmasında bir başlangıç noktası olup, çeşitli milletlere bağlı topluluklardan kurulmuş olan Osmanlı Devleti halkına Yunan krallığı bir örnek olacaktır. Osmanlı topraklarında bağımsızlık yolunda yapılan bir takım hareketler, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması sonucunda artarak çoğalmıştır⁶². Balkanlarda yaşanacak huzursuzluklar Avrupa devletlerinin Osmanlı'nın iç işlerine müdahale hakkı da doğurmuştu. Bu devletler kendi menfaatleri için diğer teba'ayı sürekli kışkırtacaklar ve devlete isyan ettireceklerdir.

C- Sırp ve Yunan isyanlarının farklılıkları

Sırp ve Yunan isyanlarının başlangıçları açısından farklılık vardır. Sırp isyanı yenicilerin yapmış olduğu zulümlere karşı başlatılmıştır. Önceden planlı ve programlı değildir. Hatta müslümanların bile bu isyana destekleri olmuştur. Halbuki Yunan isyanı planlanmıştır ve isyanın başından beri bağımsızlığı amaçlayan bir harekettir.

Yabancı devletlerin isyanlara vermiş oldukları destekleri nitelik açısından değerlendirdiğimizde farklılıklar bulunmaktadır. Sırp isyanında Ruslardan başka bir Avrupa devletinin desteği görülmezken, Yunan isyanında Avrupalı devletlerin, kamuoyu ve basının desteği ile Yunan kültürüne hayran olmalarından dolayı daha fazla devletin desteğini almalarına sebep olmuş ve sonuçta **Yunan isyanının bağımsızlıkla, Sırp isyanının ise özerklikle sonuçlandığını görmekteyiz.**

Yunan isyanı zengin tüccarlar ve elit tabaka tarafından hazırlanırken, Sırp isyanında üst tabakanın bu derece bir hazırlığı yoktur. "Ayrıca Sırp isyanında müslüman halkın öldürülmesi olayları olduysa da Mora'daki kadar yaygın ve kapsamlı bir şekil almamıştır. Bunlar iki harekete gösterilen tepkilerin şiddet farkını açıklar"⁶³.

Sonuç olarak Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik akımıyla XVIII. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarında ilk bağımsızlık hareketleri başlamıştır.

İlk isyan hareketini Sırp'lar başlatmış olmasına rağmen; ideolojik, planlı, programlı ilk isyan hareketini Yunanlılar çıkartmıştır. Bu isyanların sonunda Osmanlı Devleti'nden ilk bağımsızlığı kazanan Yunanlılar olmuştur; Sırp'lar ise özerklik kazanmakla yetinmişlerdir. Bunun en büyük sebebi Yunanlıların arkasında büyük bir Avrupa desteğinin olmasıdır. Avrupa'nın destek vermesinde; aydınlanma döneminde yaptıkları araştırmalarda Hellen Kültürü'nü tanımaları, kendi kültürlerini onlara

⁶⁰ A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.200.

⁶¹ F. Armaoğlu; *Siyasî Tarih*, s.107.

⁶² A. Sevim-Y. Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.IV., s.200.

⁶³ M. Kunt-S. Akşin; *Türkiye Tarihi*, C. III., s.102.

bağlamaları ve bugünkü Yunanlıları Helen Kültürü'nün bakiyeleri olarak görmelelerinden ileri gelmiştir.

Bu isyan hareketleri Osmanlı Devleti'nden ayrılma noktasında ilk hareketler olması dolayısıyla, Yunanlıların bağımsızlığını kazanması, Sırp'ların ise özerklik elde etmesi Osmanlı Devleti içindeki diğer azınlıklara örnek teşkil etmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devletinin yavaş yavaş parçalanmaya doğru gittiğini görmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- ; *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.
- AKÇURA, Yusuf; *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVII. ve XIX. Asırlarda)* TTK Yayınları, İstanbul, 1940.
- ALPHONSE, De Lamortine; *Osmanlı Tarihi*, (Çevr. Serhat Bayram), Toker Yayınları, İstanbul, 1994.
- ARMAOĞLU, Fahir; *Siyasi Tarih (1789-1960)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.
- ATEŞ, Toktamış; *Siyasal Tarih*, C.I, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1989.
- BERKES, Niyazi; *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul, 1978.
- BOZKURT, Gülnihal; *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerinin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu 1839-1914*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.
- DANIŞMAN, Zuhuri; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. XI., Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1966.
- KARAL, Enver Ziya; *Osmanlı Tarihi*, C.V., TTK Yayınları, Ankara, 1995.
- KUNT, Metin - Sina Akşin; *Türkiye Tarihi*, C. III, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988.
- LEWIS, Bernard; *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çevr. Metin Kıratlı), TTK Yayınları, Ankara, 1996.
- MANTRAN, Robert; *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.II, (Çevr. Server Tanilli), Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.
- SEVİM, Ali - Yaşar Yücel; *Türkiye Tarihi*, C.V., TTK Yayınları, Ankara, 1992.
- SHAW, Stanford - Ezel Kural Shaw; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, (Çevr. Mahmut Harmanlı), E Yayınları Tarih Dizisi, İstanbul, 1982.
- SHAW, Stanford; "Osmanlı İmparatorluğu'nda Azınlıklar Sorunu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.III., İstanbul, 1989.